

DIŞ YARDIM VE AFRİKA'NIN KALKINMASI*

Prof. Chachage Seithy L. Chachage

Darüs Selam Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Çev. Gökhan Yıvciger

Giriő

Afrika ülkeleri aşağı yukarı son 45 yıldır az gelişmişliğin vermiş olduğu çeşitli sorunlarla başa çıkmak durumunda kalmıştır. Oluşan sosyal ve siyasi tahribata karşı önlem olarak çoğunlukla ekonomik sorunların üstesinden gelmeye yönelinmiştir. Bu sorunlara çoğu zaman sermaye ve teknoloji eksikliği çerçevesinden bakılmıştır. Buna istinaden Afrika ülkeleri gelişmiş ülkelerden ve Bretton Woods Kurumlarından yardım arayışında olmuşlardır. Geçmiş yıllar içersinde bu ülkelerin çoğunda finansal kaynak akışı gerçekleşmiş olmasına rağmen, sosyo-ekonomik durum yine de daha fazla tahribata uğramıştır. Bu durum dünya çapında lider kuruluşlar olan IMF ve Dünya Bankası'nın desteğiyle 1970'lerin sonlarında oluşturulan ve Afrika ülkelerindeki zayıf ekonomik koşulları yeniden düzenleme aracılığında olan Yapısal Uyum programları (SAPs) bağlamındadır. Bu kurumlar, sonunda ekonomik durumu daha da kötüleştirmiş, yaşam standartlarını, sağlık ve eğitim imkânlarını düşürmüş ve dış borçların daha da yükselmesine öncülük etmiş olan Ortodoks yaklaşımlarının işe yaramadığı sonucuca varmıştır.

Bu uluslararası yardımlar hiçbir zaman tartışmaların uzağında kalmamıştır. Afrika ülkelerine 1960'lardan beri yapılan ikili ve çok taraflı kalkınma yardımlarına, bu yardımları alan hükümetler tarafından yıllık ekonomilerine yapılan bir katkı gözüyle bakılmıştır. Yapılan dış yardımların önemli bir kısmını oluşturan kalkındırmaya yönelik pay, sonuçta dikkate değer bir kalkındırma hedefine ulaşamamıştır, çünkü gerçekte, kalkınma yardımları birçok bakımdan devlet bütçesine yapılan bir yardım haline dönüşmüştür (Arnold 1979: 19). Bu durumda çoğu hükümet dış yardımların taraftarı olmuştur. Ancak 1980'lerde yaşanan kalkınmaların bir sonucu olarak dış yardım desteğinin tehdit altında olduğunun işareti çoktan gözükmişti. Bu duruma dair gerçekleşen en önemli belirti olarak İngiltere ve diğer bazı destekçi ülkelerin kalkınma desteği için verdikleri taahhütlerde azalmalar gerçekleşmiştir.

* 23-24 Kasım 2005 Tarihlerinde Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından İstanbul'da düzenlenen 1.Uluslararası Türk-Afrika Kongresi için hazırlanan tebliğ.

Diğer yandan, birçok destekçi ülkenin (özellikle de OECD üyesi olanların) geliştirmekte olan ülkelere yaptıkları yardım 1981–1991 yılları arasında her yıl yüzde 3 oranında artmıştır (Watkins 1994: 517).

1980’lerin sonunda uluslararası siyasette yaşanan en önemli değişim Orta ve Doğu Avrupa’da *bürokratik devlet sosyalizminin* çökmesiydi. Soğuk Savaşı sona erdirmesinin dışında bu değişim serbest piyasa ekonomisinin değerlerini savunan liberal ideolojilerin zaferi ve genel anlamda sosyal yardım sistemine ve dış yardımlara tümenden karşı gelen Yeni Sağ’ın hâkimiyeti anlamına geliyordu. Bu bağlamda, sanayileşmiş ülkeler arasında dış yardımlar için bütçeden ayrılan pay giderek azalmaya başlamıştı. “Kalkınma” için geleneksel bir araç olan dış yardım yavaş yavaş yerini doğrudan yabancı yatırıma bırakacak şekilde gelişmiş ülkeler tarafından geri çekilmiştir. 1990’da resmi olarak sağlanan dış yardım 60 milyar USD civarındayken, doğrudan yabancı yatırım miktarı 20 milyar USD’nin biraz üzerindeydi; doğrudan yabancı yatırım miktarı geliştirmekte olan ülkelere ilk defa 1992 yılında dış yardım miktarını geçmiştir. 1997 yılına gelindiğinde, geliştirmekte olan ülkelere sağlanan doğrudan yabancı yatırım 160 milyar USD’ yi geçerken, diğer yandan dış yardım miktarı 40 milyar USD’ de kalmıştır (Hertz 2001: 34)

Azalan payına ve uğratmış olduğu düş kırıklığına rağmen kalkındırma yardımlarının devam etmesi 1987 yılında yayımlanan Dünya Kalkınma ve Çevre konulu Brundtland Raporunda ve 1992 yılında Kalkınma ve Çevre üzerine yapılan Rio konferansı sonuç bildirisinde destekçi ülkelere önerilmiştir. Sağ görüşlerden kalkındırma yardımları üzerine yapılan eleştiriler piyasa kaynaklarının boşa harcandığı ve yolsuzluklara yol açtığı konusundaydı. Sol görüşlerden gelen eleştiriler de bunun benzeriydi, ancak farklı bir görüşle bakarak bu yardımların geliştirmekte olan ülkeleri kapitalist dünyaya entegre etme aracı olarak yeni-sömürgecilik çerçevesinde değerlendirmekteydi (daha fazla ayrıntı için bkz. Mosley 1987).

Yukarıda işaret edilen tartışmalar Atlantik Dünyasına mensup bilimciler ve lobiciler tarafından yönlendirilmekteydi. Kendilerini genellikle, ulusal ve uluslararası kurumsal düzeye odaklanarak, ekonomik tartışmalar zeminine oturtmaktaydılar. 1940’ların sonlarından beri sosyal bilimler – iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve tarih dikkate değer sayıda “sosyal değişim

ve kalkınma teorisi” üretmiştir. Bu teoriler “değişim”, “modernleşme” ve “bağımlılık”tan “kalkınma” ve “küreselleşme”ye kadar uzamaktadır. Temelde, bu teoriler ve pratikler 1980’lerin başından beri yaşanan ekonomik büyüme üzerine odaklanmıştır. Kalkınma üzerine çalışan akademisyenler arasında öne çıkan izlenim, bu tür teorilerin çıkmaza girmiş olduğu ve Afrika ülkelerinin gerçekleriyle baş etmede başarısız olduğudur (Spybey 1992; Zeleza 1997).

Afrika ülkelerine yapılan dış yardımların tarihsel tartışmalarına mütevazı bir katkı olan bu tebliğin amacı “Afrika’nın Kalkınması için Yeni Ortaklık”ı (NEPAD) formüle edenlerin açıkça belirttiği gibi dış yardımın olumlu yönlerini kabul ederek, yapılan dış yardımlarla günümüz Afrika’sındaki kalkınma arasındaki bağlantının aldatıcı yönlerini netleştirmektir.

Kalkınma için Dış Yardım Ne Demektir?

Modern anlamda dış yardım, genelde askeri ve ekonomik olarak bir ülkenin diğer bir ülkeye yardım amacıyla yapmış olduğu destek şeklinde tanımlanır. Bu yardım para, mal, hizmet ve teknik uzmanlığın hibe edilmesini içerir. Bir ülkenin diğer ülkeye yardım sağlaması şeklinde iki taraflı, ya da bu yardımın bir grup ülke tarafından sağlanması şeklinde çok taraflı olabilir. Dış yardım kavramı bir ülkedeki özel bir kuruluşun başka bir ülkeye sağlamış olduğu desteği tanımlamak amacıyla da kullanılır. Ülkelerin dış yardımları insani sebeplerden dolayı ve dış politika hedeflerinin geliştirilmesi isteğinden dolayı verdikleri kabul edilmektedir. Ülkeler para, gıda ve diğer bazı hizmetler sağlayarak temel insani ihtiyaçları karşılamayı hedefler. Yardımda bulunan ülkeler aynı zamanda, yardım sağladıkları ülkelerin dış tehditlere karşı güvenlik sağlamaları için ve kendileriyle yakın ilişkiler kurmayı teşvik etmek için askeri ve ekonomik yardımlarda da bulunurlar.

İmtiyazlı olarak emperyal devletler tarafından sömürgelere “bağış yardımı” veya “bütçe yardımı” adı altında yapılan para transferi 19. yüzyılın sonlarında başlamış olsa da, “denizaşırı yardım” kavramı İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ün kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan önce, sömürgeci devletler bu yardımları geçici kaideler temelinde ve ahlaki yükümlülük veya ‘kalkınma’ için gerçekleştirmişlerdir ki o dönemin kelime dağarcığında bu sözcük bulunmamaktadır (Mosley 1987: 20)

Çoğu kez bu para transferleri sömürgelerin yerli halktan gelen isyanları bastırmak üzere giderlerini karşılamak maksadıyla yapılmıştır. O dönemki yardımlar, yoksul ülkelerin kalkınmasını hedeflemekten ziyade piyasalarının ve sermayelerinin düzgün bir şekilde işlemesini amaçlayan yardımlardı (A.g.e: 21). 1930'ların büyük buhranı, uluslararası sermayenin çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu buhran aynı zamanda, Latin Amerika ülkelerinin korumacı politikalar geliştirmesine ve borçlarını ödeyememesine de sebep olmuştur. 'Kalkınma için dış yardım' siyasi söyleve bu bağlamda girmiştir. 1919–1921 yılları arasında İngiltere Sömürge Bakanlığı görevini sürdürmüş olan Lord Milner *Observer* gazetesine şu beyanatta bulunmuştur:

Bu ülkelerin iktisadi kalkınmaya ihtiyacı vardır – yollara, demiryollarına, motorlara, traktörlere ve bazı durumlarda özellikle Sudan'ın sulama sistemine ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçlar, içeride ve kalkınmaya yönelik çalışmaların yapıldığı bu ülkelerde istihdam sağlayacaktır. Sömürge ülkelerin kalkınması para ile; dışarıdan gelen para ile ilgili bir sorundur. (A.g.e: 11)

Bu politikalar insani yardım maksadında olan, hayırsever, medeni ve gelişmiş örgütlerin oluşturmuş olduğu ve sömürgeciliğin başlangıcından beri Afrikalıların direncini kırma amacı taşıyan bir düzenin devamı niteliğindedir. 19. yüzyıldan beri yardım sağlayan bu örgütler arasında misyoner cemiyetler, hayırsever ve insani yardım örgütleri bulunmaktaydı. Bunlar çoğunlukla sömürgeci olan öncü elitlere mensup örgütlerdi, bazıları ticaret yapmak ve nihayetinde sömürgecilik için imtiyazlı ortaklıklar kuracaktı. Avrupa sömürgeciliği ve dini fikirleri yayma durumu kilise önderliğinde elden ele geçmiştir. Bu cemiyetlerin temeli hayırseverlik ve merhamet inancına dayanmaktadır ve sömürgecilik sürecinin bir parçası olmaları da aynı temele dayanmaktadır. Bu yolla, eğitim, sağlık ve manevi destek sağlama faaliyetleri içerisinde yer alırlarken; diğer yandan emperyalist devlet, sömürge ülkenin insan ve doğal kaynağını talan edebilme koşullarını hazırlamıştır.

Sömürgeci devlet içersindeki patronaj ilişkilerini kullanan Avrupalı ve Amerikalı girişimci misyonerler tarafından kurulan bu cemiyetler temelde birer sosyal yardım merciidir. 20.

yüzyılın başlarında kilise, 1917 Sovyet devriminde manifesto edilmiş olan komünizmin tehdidiyle karşı karşıyaydı. Komünist düşüncelerle din arasında cereyan eden ideolojik çatışmalar, komünistlerin devlet egemenliğini ele geçirmiş olmaları, dini cemiyetlerin uluslararası zeminde yeniden pozisyon alması ve emperyal devletlerle ilişkilerini dönüştürmesi anlamına gelmiştir. Avrupalı ve Amerikalı devletler kilise cemiyetlerinin içeride veya sömürge ülkede emekçi ve sömürülen sınıflarla olan çatışmada siyasi bir güç olarak oynadığı hayati rolün farkındaydı. Dünya Kiliseler Konseyi, hayırsever gönüllü çalışmaları ve dışarıdaki misyoner faaliyetleri genişletmek amacıyla 1925 yılında ortaya çıkmıştır.

Savaş döneminde ortaya çıkan gönüllü örgütler de bu modele dayanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Batı'da 344 gönüllü örgütün olduğu saptanmıştır. Bu örgütlerin daha da artması İkinci Dünya Savaşından sonra, emperyalizmin yeniden şekillenmesiyle ve Pax-Amerikana'nın yeni- sömürgecilik biçiminde hâkimiyet kazanmasıyla gerçekleşmiştir. Misyon faaliyetlerinin hızlı biçimde genişlemesi dışında, British Moral Re-Armament veya Oxford Grubu Hareketi gibi kiliseyle aynı görevi üstlenen diğer örgütler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların dışında Rockefeller Standard Oil'e ait hayırsever bir cemiyet olan Rockefeller Vakfı kurulmuştur. Bunu takiben Birleşik Çelik Ortaklığı'nın sahibi olan Andrew Carnegie de, Carnegie Vakfı'nı kurmuştur. Bu vakıf, "Latin Amerika'da Ekonomik Kalkınma için Amerikan Cemiyeti"ni kuran vakıftır. Ford Vakfı, Ford İmparatorluğunun Michigan'daki kârlarından bir parça olarak 1936'da kurulmuştur ve 1940'ların sonuna kadar yerel düzeyde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1950'lerde Amerikan hükümeti 'komünist tehdit' ile savaşırken Ford Vakfı ulusal ve uluslararası bir vakfa dönüştürülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgecilik ve emperyalizm muhaliflerinin arayışlarına cevap verecek olan, ABD'de ve Avrupa'da tekel şirketlerin ve hükümetlerin fonlarıyla daha bir sürü benzeri örgüt kurulacaktı ve 'hayır' kuruluşları olarak sömürgeciliğin yol açtığı yoksulluk ve hastalıklara karşı yardım ve rehabilitasyon faaliyetleri içerisinde yer alacaktı. Emperyalist devletler açısından bu vakıfların çalışmaları vazgeçilemezdi. Bu suretle, sömürge ülkelerde iki türlü gönüllülük hizmeti veren cemiyetler bulunmaktaydı; dini olanlar ve seküler olanlar. Geleneksel tarzları dikkate alındığında birbirlerinden ayırt edilmeleri son derece zordu, iki türde de devlete ya da bireyler, tekeller ve ortaklıklar gibi özel kaynaklara bağımlıydılar. Fonları sağlayan tarafların bu cemiyetlerin rollerini genişletmesi, emperyalizmin yeni yüzü olmaya başlayan ve yeni- sömürgeciliğin koşullarını oluşturan çokuluslu ve uluslararası sermayenin sömürge ülkelerde doğrudan dış yatırım yaptığı döneme rastlar. Aynı koşullar

1944 yılında Amerikan denetiminde Bretton Woods Anlaşmasıyla IMF Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kurumların, kalkınma kurumlarının, ticari kurumların ve 1947 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) oluşmasını gerekli kılmıştır.

Uluslararası siyasi güç çatışmaları (Soğuk Savaş dönemi dâhil) bağlamında bir süreç olan denizaşırı yardımlar üçüncü dünya ülkelerini İkinci Dünya Savaşı sonrası ideolojik taraflara çekmek açısından önemli bir iktisadi araç olmuştur. Bu yardımlar, destekçi ülkelerin iç siyasetinin genişlemesi sonucu olarak bir dış politika aracı haline gelmiştir. Bu yardımlar ilk kez, savaş döneminin Batı ve Doğu Avrupa'da ekonomiye vermiş olduğu tahribatı iyileştirme programı olarak sunulmuştur. Bu 1948–1952 yılları arasında sağlanan Marshall Planı'nın bir tutumuydu. Bu Marshall Planı'nı sonradan 1950'lerin başlarında ikinci aşamaya genişletilmiştir. Uluslararası yardım rejimi teknik, askeri ve ekonomik paketler halinde bu defa Yunanistan, Türkiye ve daha sonra Kore gibi yoksul bölgeleri de içersine alarak ve bu ülkelerin ekonomik standartlarını yükselterek komünizm tehdidine karşı çıkmayı amaçlamıştır. Uluslararası yardımlar daha sonra, komünist olmayan, demokratik piyasa ekonomilerinin üstünlüğünü kanıtlama peşinde olmuştur.

Bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrası daha fazla telaffuz edilmeye başlanan Batılı ülkelere ve 1960'larda bağımsızlığını kazanacak olan birçok sömürge devlete para transferi ihtiyacını zorunlu kılacaktı. Afrika ve Asya'da sömürge imparatorluklarının sona ermesi dış yardım rejiminin üçüncü aşamasının başlangıcını işaret edecekti. Bu aşama aslında, önceki dönemlerde gerçekleşen desteklerin biraz daha genişletilmiş haliydi. Önceki aşamalardan farklı olarak bu sefer eski sömürge ülkelerle askeri ortaklıklar ve diplomatik bağlantılar kurulması yönünde çabalar gösterilmiştir. Bu süreç Afrika ülkelerinin kalkınmanın tek yolu olarak gördükleri kıta içersinde birleşme arayışında olduğu döneme rast gelir. Bu bağlamda, denizaşırı yardımlar birleşmenin ve dönüşümün önünde duran engeller olarak görülmekteydi. Nyerere, Nkrumah, Sekou Toure, Senghor ve diğer ilerici liderler ihtiyaçları olmasına rağmen dış yardımları yeni-sömürgeci entrikalar olarak algılamaktaydı.

Örneğin, Nyerere 1960 yılında Batı'nın Afrika'nın birleşmesinden çok parçalanmasını tercih edeceğini, çünkü bölünmüş bir Afrika'nın birlik olmuş bir Afrika'dan daha kolay yönetileceğini savunmuştur: “Doğu Afrika'nın bölünmüşlüğü sürekli hale getirmek için bizleri yağlayarak, rüşvetler vererek, anlaşmazlıklar üreterek teknolojik desteğe olan ihtiyacımızı sömürerek bizleri bölecektirler”. Daha da ötesi, “Afrikalı liderleri ayırmak için onları rüşvete ve yolsuzluğa itmekteler. Daha önce de söylemiş olduğum gibi başkalarının zayıflığından ve parçalanmışlığından prestij ve güç sağlayan bu ülkelerin elçiliklerini

başkentlerimizde bulundurduğumuz sürece bu durum yoğun bir şekilde devam edecektir...”
(Nyerere 1969: 92).

Afrika Birliği 1963 yılında kurulmuş olmasına rağmen, Afrika ülkeleri Batıdan gelen iltimaslar ve Kongo örneğinde olduğu gibi kendi içlerindeki gruplaşmalar (Kongo-Gana Birliği veya Gine-Mali-Gana Birliği gibi) yüzünden birleşmede pek başarılı olamamıştır. Önde gelen Keynesyen refah reçeteleriyle bu hayır kurumları ve gönüllü kuruluşların binlercesi ‘kalkınma’ ve ‘refah’ projeleri adı altında milyonlarca dolar harcayarak 1960’lardan itibaren Afrika’da ve üçüncü dünyada faaliyetlerde bulunmuştur.

Bu kuruluşlar Avrupalı ve Amerikalı hükümetlerin ‘resmi’ yardım programları bünyesinde çoğunlukla yer almıştır. Bu sayede, daha sonra Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) olacak olan Uluslararası İşbirliği Yönetimi gibi yapılar ortaya çıktı ve Her Alanda Amerikan Kooperatifi (CARE), Dünya Kilise Hizmetleri, Dünya Vizyonu ve diğer benzerleri gibi uluslararası bağlantıları olan yapılanmalarla işbirliğinde bulunmuştur. Birçoğu ABD’de bulunun bu yapılar fonunun yüzde 25’inin USAID tarafından karşılandığı ‘Özel Ajansların İşbirliği’ (PACT) çatısı altında toplanmıştır. Gönüllü ajansların çalışma alanlarının genişleten ve çeşitlendirenler Lyndon Johnson ve Richard Nixon olmuştur. Johnson 1964 Ekonomik Fırsatlar Senedi esasında yoksullukla mücadele programının bir parçası olarak ‘Amerika’ya Gönüllü Hizmet’ (VISTA) ajansını kurdu. Nixon, 1970 yılında Ulusal Gönüllü Hizmet Merkezi’ni ve bütün ajansların koordinasyonunu sağlaması amacıyla 1971 yılında bir şemsiye vazifesi üstlenen ACTION ajansını kurdu. Hükümet fonlarının dışında, gönüllü yardım ajansları 1979 yılında bireylerden ve işadamlarından 43.31 milyar USD bağış toplamıştır.

1960’larda ve 1970’lerde Amerikalı gönüllü yardım ajanslarıyla işbirliği içinde olanlar Kanadalılardı. 1960’larda Batılı ülkeler içinde bu ajanslara fon sağlayan hükümetler sıralamasında Kanada hükümeti üçüncü sırada yer almaktaydı. Amerikalı ajansların çok benzeri olarak Kanada’da ‘Oxfam Canadian’, ‘CARE Canada’, ‘Kanada Üniversitesi Uluslararası İşbirliği Konseyi’, ‘Dünya Kanada Vizyonu’ gibi ajanslar bulunmaktaydı. Almanya’da da bu tür örgütler bulunmaktaydı, Dünya Barış Hizmetleri, Ekonomik İşbirliği Ortaklığı (EZE), Dünya Dayanışma Hareketi gibi. Diğer Avrupa ülkelerindeki ajansların bazıları şöyledir: Denizaşırı Kalkınma İşbirliği (İngiltere), İsviçre Kalkınma Birliği, Norveç Kalkınma İşbirliği Ajansı (NORAD), Hollanda Uluslararası Kalkınma İşbirliği Örgütü (NOVIB), İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı (SIDA), Finlandiya Uluslararası Kalkınma Ajansı (FINNIDA) gibi. Japonya da bile Sasakawa Barış Vakfı adında benzeri bir ajans bulunmaktaydı.

Denizaşırı gönüllü yardımların artan faaliyetleri Batı'nın sömürge ülkelerde manevi ve maddi olarak yeniden kabul görmesinin bir parçasıydı. Sömürge ülkelere tanınan self-determinasyon hakkı emperyalizme ve dünyanın siyasi ve ideoloji olarak modernleşmesine karşı manevi bir kriz yaratmıştır. Batı karşıtı milliyetçik, Batı dünyası için oldukça önemli bir tehditti; bu milliyetçilik, kendini Afrika ülkelerinin 'modernite'nin gereklilikleriyle başa çıkabilme yetisini sorgulama çerçevesinde ifade etmiştir. Batı'ya karşı koyma 'kültür çatışması' olarak tanımlanmıştır. Batı'ya karşı koyma beyaz ırkın üstünlüğüne karşı bir devrim olarak tabir edilmiştir. Soğuk Savaş Batı için daha fazla tehdit oluşturmuştur, yeni oluşan birçok ulus öyle ya da böyle kendilerini Batıyla zıt düşecek politikalar çerçevesinde tanımlamaktaydılar. Küba devrimi ve bu devrimi Afrika ve Latin Amerika'ya ihraç etme çabaları (Che Guevera'nın Kongo ve Bolivya gezileriyle simgeleşen) Batı'nın kendi açısından haklılığını göstermiştir.

Üçüncü dünya ülkelerinde emperyalizm ve onun yerel güçlerine karşı yürütülen siyasi faaliyetler, işçilerin, köylülerin ve öğrencilerin emperyalizm karşıtı militanlığı ve 1960 sonrası Portekiz sömürgelerinde kuvvetlenen özgürlük mücadelesi ABD'nin 1971 yılı itibariyle Vietnam'da tecrübe etmiş olduğu gibi askeri müdahaleyle bastırılamazdı. Bu tarz güçleri çevrelemek için reformist stratejiler geliştirmek gerekiyordu. 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında önceden yardım ve refah sağlama faaliyetlerinde uzmanlaşmış bazı gönüllü ajanslar IMF ve Dünya Bankasının fon sağladığı projeleri uygulamak maksadıyla kendilerini kalkınma örgütleri/ajansları olarak dönüştürmeye başlamıştır. Dünya Bankası başkanlığında Robert McNamara dönemimi ile birlikte bu yaklaşıma kibarca "iştirakçi kalkınma" adı verilmiştir. Bu yaklaşım, kırsal kalkınma için en yoksul kesimin yararına olması umulan yeni stratejiler içermekteydi. McNamara'ya göre yoksullukla baş etmenin tek yolu buydu. Şebeke halinde ve koordinasyon içinde çalışan Uluslararası Alternatif Kalkınma Vakfı (IFDA) ve Uluslararası Kalkınma Hareketi Koalisyonu (ICDA) da ulusal ve uluslararası kalkınma için gönüllü hizmetler sağlayan ajanslarının rollerini biraz daha merkezileştirmek suretiyle bu dönemde ortaya çıkmıştır.

1968 itibariyle McNamara yönetiminde Dünya Bankası üçüncü dünya ülkeleri vatandaşlarından işe alım gerçekleştirmek ve yönetimin üst kademelerine daha çok kadın yönetici atamak suretiyle çeşitli reformlar yapmıştır. Banka, prensiplerine göre daha gevşek Ortodoks olarak nitelen, liberaller ve tek tük Marksistler dâhil, bireyleri asimile edebilmekteydi. Bu dönem özellikle Latin Amerika ülkelerinde 'özgürlük teolojisi' ile tanımlanan Katolik taraftarları vasıtasıyla yerel gönüllü yardım ajanslarının ortaya çıkmasına

denk düşmektedir. Ortaya çıkan bu yerel cemiyetleri güçlendirme stratejisinin 1970'lerin sonu itibariyle açık hedefi, ABD'den katılan altı gönüllü ajansın katılımıyla Afrika Üzerine Ekümenik Çalışma Grubu adında bir konsorsiyum oluşturmaktı. Bütün bunlar, "Afrika'nın yeniden yapılanması ve kalkınması için yeni stratejiler"i sunmak amacıyla organize edilmişti.

1970'lerin değişen uluslararası şartları, yardım ve kalkınma konusunun Batılı anlayışında bu tarz dönüşümleri gerekli kılmaktaydı. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) kurulması Amerikan politikacılarının Üçüncü Dünya'dan gelecek tehditlerin engellenmesi söylemini geliştirmesine neden olmuştur. OPEC'in kurulması daha önce çok uluslu petrol şirketleri tarafından kontrol edilen dünya ham petrol kaynaklarının kontrolünün ele geçmesi anlamını taşımaktaydı. Hammadde üreticilerinin kartelleşmesi ve eski borçların kabul edilmemesi gibi durumlar Batı için endişe verici olarak tarif ediliyordu. Başkan Carter döneminde bütün vaziyet endüstrileşmiş uluslarla az gelişmiş ülkeler arasındaki çatışma tabirince tanımlanmaktaydı, ABD'nin yapıştırdığı yaftayla "yeni bir Soğuk Savaş"tı (Kristol 1975: 5)

1970'lerin başlarındaki petrol krizi, Batı ile ilişkileri bağlamında dikkate alındığında Afrika'yı, bazı Asya ve Latin Amerika ülkelerini etkilemiş olan birtakım olaylarla aynı zamana rastlamıştır. Bu olaylardan en önemlisi Filistin sorunundan dolayı 1973 yılında İsrail ile ilişkilerin bozulması ve Afrika-Arap ilişkilerinin gelişmesidir. 1976 yılında Arap Birliği Afrika'ya yardım sağlama amacıyla altı kurum oluşturdu. Bunlardan bazıları Siyah Afrikalı ülkelerle işbirliği amacıyla kuruldu ve diğerleri de Arap Birliği'ne ve buradaki Afrikalı üyelere bağlıydı. 1976 yılı itibariyle, üç ana fon kuruluşunun toplam elde ettiği 456 milyon dolardı ki bunun 200 milyon doları düşük faizli ve geri ödemesi elverişli krediydi. Önde gelen kuruluşlar arasında 1975'te kurulan Afrika Ekonomik Kalkınma Arap Bankası, 1974'te kurulan Afrika için Arap Özel Fonu ve 1975'te kurulan Kuveyt Ekonomik Kalkınma ve Yardım Fonu gibi kuruluşlar bulunmaktaydı. Bu adı geçenlerden ikincisi Kişi Başına Düşen Milli Hasıla çerçevesinde dünya çapında en çok yardımda bulunan kuruluştur.

Arap ülkeleri yardımlarını sınırlandırarak İsrail ile ilişki içinde olan ve Arap dünyasına düşmanlık gösteren devletlere yardımda bulunmamaktaydı. İslami kurumlar ve Kuran eğitimi verenler daha fazla göz önünde tutulmaktaydı. Afrika için Ekonomik Komisyon Arapçayı örgütün çalışma dilleri arasına sokmayı bu dönemde karara bağlamıştır. Aynı zamanda, 1973 sonrası Afrikalı ve Arap liderler arasında gerçekleşen ziyaretler giderek önem kazanmaya başlamıştı. Bu dönemde cereyan eden bazı diğer önemli uluslararası gelişmeler Saygon'un kurtuluşu ve sırasıyla 1975 ve 1976'da Mozambik ve Angola'da kurtuluş hareketinin zaferiydi

ki bunu 1980 yılında Zimbabwe'nin kurtuluşu takip etmiştir. 1979 yılında, OPEC'in toplanmasına öncülük ettiği 77'ler Grubunun Bakanlar Konferansı Tanzanya'nın Arusha kentinde gerçekleşmiştir. Konferansın ana gündem maddesi Üçüncü Dünya ülkelerinin Yeni Uluslararası Ekonomik Düzene nasıl uyum göstereceğine ilişkindi. 77'ler grubunun daha önce, 1967 yılında Cezayir'de gerçekleşen bir toplantısında Üçüncü Dünya ülkelerinin BM Ticaret ve Kalkınma Konferansında (UNCTAD) ve dünya ekonomi sorunlarının görüşüldüğü diğer toplantılarda ağız birliği etmesi kararı almıştı.

1977'de Pakistan'da İslami söylemli askeri diktatörlük halkçı sosyal demokratik rejimin yerini almıştır. 1978 ve 1979 yıllarında İran ve Afganistan'da gerçekleşen devrimler uluslararası siyaset için dönüm noktası olmuştur. Humeyni'nin başa geçmesi, devrim ve karşı-devrimin aynı anda yoğunlaştığı ender konjonktürlerden biri olmuştur. İran devrimi Amerikan desteğinden fazlaca yararlanmış olan Şah rejimini devirmişti. Aynı zamanda tarih, 'İslami köktencilik'in' ideolojik hegemonyasını işaret ederek solun Ortadoğu'daki yenilgisini yazmaktaydı. Komünist desteğiyle gerçekleşen Afganistan'daki devrimin karşısında muhalefet olarak ABD destekli Taliban bulunmaktaydı. Bu devrim COMECON (Council for Mutual Economic Aid) ülkelerinde sosyalizmin çöktüğünü ve Pereistoika'nın önce Sovyetlerde, daha sonra da dünya ölçeğinde yolunun açıldığını işaret ediyordu. ABD tarafından dünyanın birçok ülkesinden devşirilen (bin Ladin de dahil) ve askeri güç olarak organize edilen radikal İslamcılar vasıtasıyla Afganistan'ın Rus saldırılarından kurtarılması ABD'nin güttüğü asıl amaç değildi, asıl amaç bu ülkeye bir kukla rejim yerleştirmektir. Neticede Mücahidin'in saltanatının sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda kalanlar Afgan halkı olmuştur.

Humeyni rejimi 1979–1981 yılları arasında 444 gün boyunca Amerikalı diplomatları rehin tutmuştur. Bu sırada 1988 yılında sona erecek olan İran-İrak savaşı patlak vermişti. Bir milyon insanın öldüğü ve daha fazlasının yaralandığı bu savaş Ortadoğu'daki en büyük insanlık trajedilerinden biri olmuştur. ABD yönetimi İran'ın bütün Ortadoğu'yu ve Irak'ın petrol sahalarının istila edebilir korkusuyla, savaş boyunca Irak'a askeri istihbarat, ekonomik yardım ve mühimmat desteği vermiştir (ABD'nin ikiyüzlü doğasını kanıtlayan 1986 İran-Kontra skandalına rağmen).

Bu olaylar önemli odaklardaki ülkelerde aşırı derecede sağa kayma yaşanırken gerçekleşmekteydi. Halkçılık ve refahçılık karşıtı semboller – radikal muhafazakârların – iktidarları elde ettiği dönemde gerçekleşmekteydi: Kilise'nin liberal reformlarını sonlandıran Papa John Paul (1978); liberalizm ve sosyal demokrasiyi tersine dönüştürenler olarak bilinen Margaret Thatcher (1979) ve Ronald Reagan (1981). Aynı zamanda ABD'de ırkçı ve yabancı

düşmanı hareketlerde yükselme söz konusuydu. 1980'lerin başında İngiltere'de maden işçilerinin yenilgisi emekçi militanlığının sonunun geldiğinin işaretiydi, bunun hemen arkasından da çeşitli Avrupa ülkelerinde sosyal demokrasi yenilgiye uğrayacaktı. Aynı dönemde, özellikle aşamalı olarak ilerleyen Üçüncü Dünya ve Afrika halkları ve bazı liderler küresel kalkınma stratejilerini reddetmekteydiler. Bu liderler arasında, en büyük muhalifler olarak Nyerere ve Michael Manley de bulunmaktaydı.

1970'lerde, bu gelişmeler üçüncü dünya ülkelerinin 1960'lardan sonra Keynes'e dayanan istatistik gelişme modellerinin başarısızlığından kaynaklanan sosyoekonomik krizler sonrasında devletin sosyal ve altyapısal hazırlıkta ve kalkınma planlamasındaki ana rolünün önemini vurgulamaktadır. Kalkınma ve sosyal yapılanma aracı olarak devlet itibarını kaybetti ve bir görüşe göre de yardım kuruluşlar devletle ilişkilerinde ihtiyatlı davranmaya başladılar. Gönüllü kilise temsilcileri örneklerini izleyerek, "cemiyetler" ile doğrudan yerel/yerli kuruluş/kurumlar aracılığıyla ilişki kurarken daha da hassas davranmaya başladılar. Dünya sahnesi değişmekteydi: Avrupa ve ABD'den artan miktardaki girişimciler yerel/yerli kuruluşların katılımcı gelişim stratejisinde "katılımcı" olarak gelişmesine daha fazla vurguda bulundular. Birçok organizasyon, Afrika'nın kalkınması için 'yerel cemiyetlerin güçlendirilmesi' olarak adlandırılan yola ve alternatif stratejilere yöneldiler. Gönüllüler arasındaki kalkınma söylevi şimdilerde "insana dayanan kalkınma" sorgusundan "kalkınma işçileri" olarak adlandırılan ana başlığa dönmüştür, araştırmacılar ve danışmanlar giderek bu yöne kanalize edilmektedir.

Kavram olarak kalkınmanın kendisi kolay tanımlanamaz olmuştur. Şöyle ki, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınmasının son 40 yılında bu kavram 'geleneksel' toplumların 'modern' olanlara dönüşümü gibi bir anlamdan, "bir vaadin yönetimi olarak kalkınma" ya da tasarrufun ana mantık olarak benimsendiği metaya dayalı üretim yolları ve kazançların yoksullara aktarıldığı bir algılayışa doğru evrim sağladı. Kalkınmanın bu kavramları aslında 'sınıf' çatışmasında saklıydı ve vurgu ilerleme, evrenselcilik, doğayı fethetmek, rasyonelliği ölçmek ve bunun gibi ortak değerlerin varlığı üzerineydi

1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında, bu tanımlamaya karşı Bağımlılık Ekolü global eşitsizlik ve sömürü sorununu ortaya koymuştur. Kalkınma giderek daha fazla

tehlikeye giriyor ve ciddi yaklaşımlar kalkınmanın karanlık tarafına odaklanıyordu. Bununla alakalı olmak kaydıyla, 1970'lerin sonlarında 'yeni' gelişim kavramları ortaya çıktı. Bu kavramların erken dönem örnekleri arasında, popüler katılımın eksikliğine odaklanan "Alternatif Kalkınma" ya da "Başka Bir Kalkınma" vardı. Bir diğeri ise insana yatırım yapma gereği sorusunu gündeme getiren "İnsani Kalkınma" idi. Bu kavramlar Bağımlılık Ekolü, ekolojik eleştiriler ve eko-feminizm tarafından ortaya atılan tartışmalarda somutlaşıyordu. Bu bağlamda, kalkınma kavramları kalabalığı ortaya çıkmış oldu: "kendine bağımlı kalkınma", "endojen kalkınma", "katılımcı kalkınma", "entegre kalkınma", "otonom kalkınma", popüler kalkınma", "adil kalkınma", "sürdürülebilir kalkınma", "yerel kalkınma", "mikro-kalkınma", "içkin kalkınma" v.b.

Kalkınmaya getirilen bu sıfatlar ister istemez sürecin temel mantığını -örneğin biriktirme ve metaya dayalı üretim yolları ve sınıf farklılaşmaları- değiştirmiyor. Bütün bu konularda, girişimler kültür, doğa, cinsiyet ve sosyal adalet konularıyla ilgilenerek kalkınmanın zararlı olarak düşünülmüş olan etkileriyle (ya da bazen bozuk-kalkınma denilen) ilgilenmek içindi. Kalkınma giderek nitelikli bir süreç haline geldi (insani, sosyal, politik, cinsiyete dayalı, v.b.). Mesela Sürdürülebilir Kalkınma 1992 Haziran'ında Rio Konferansı'nda üçüncü dünya ülkelerinde Yapısal Uyum Programları'nın (SAPs) yürürlüğe konmasının ortalarında ve yeni-liberalizmin dünya çapında zaferini yaşadığı zamanlarda ortaya konmuştu. Burada yaratılan en önemli mitoloji kalkınmanın sadece Güney Ülkelerini değil aynı zamanda kuzey ülkelerini de ilgilendirdiği idi. Bu mitin arkasında yatan aynı ekonomik düşünüşü ve aynı zamanda sözde kalkınmayı sınıflara dayalı bir süreç olarak görmeyi hedefleyen bütün analizlere kuşkuyla bakılarak başka bir yola sevk edilmeye çalışılıyordu.

"Katılımcı kalkınma stratejisi"ni uygulama çabalarının yanında, yeni-sömürgelerde artan bir gönüllü yerli ajanslar oluşturma çabası da mevcuttu. Bu bağlamda, sözde halk hareketleri bile uluslararası ajansların orta yol politikalarına ve sivil toplum kavramının (halkın devlet uygulamalarını eleştirmesi) yeniden gündeme gelme politikaları (halka dayalı kalkınma politikası) yoluna çekiliyordu. 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında, Ford, Carnegie, Rockefeller vakıfları ve diğer Batılı temsilcilikler kalkınma profesyonelleri, araştırmacılar ve organizasyonlar sponsorluğuyla "halkın katılım programları" teşvikine büyük ölçüde destek verdiler. 1970'lerin sonu itibariyle, Ford Vakfı gibi organizasyonlar

amaçlarının barış ve sosyal adaleti, eğitimi, medyayı, kültür ve sanatı desteklemek, bütün bunların yanında dünya çapında yardım politikalarını da değiştirmek olduğunu iddia ettiler. Bu şekilde sosyal ve politik faaliyetlerle ilgilenen yeni tür ‘aktivist’ STK’lar sistematik bir şekilde teşvik ediliyordu. Ford Vakfı’nın “barış ve sosyal adalet” anlayışı insan haklarının (kişisel haklar ve özel mülkiyetin korunmasını okuyunuz), özellikle kadın haklarının; açık ve güvenilebilir devlet kurumları sağlamak; “sivil toplum”u, geleceğin planlanmasında bireylerin ve sivil organizasyonların katılımı yoluyla güçlendirmek; ve bölgesel ve uluslararası şirketleri destekleyerek olacağı yolundaydı.

Bu kavramlar ve uygulamalar yeni-sömürgeci hükümetlerin azla yetinme önlemlerini Yapısal Uyum Programları’nın (SAPs) yürürlüğe konması yoluyla dayatmaya zorlandıkları bir dönemde belirginleşiyordu. Bu önlemler devletin sosyal planlamadan ve kalkınmadan genel olarak; kamusal mülkün özelleştirilmesi; yatırımcılar için altyapı oluşturulması; iç ve dış pazarların serbestleşmesi; devletin ekonomideki ‘kamusal’ ve bireysel desteklemedeki rolünün azalmasına veya çekilmesine izin verdi. ‘Kamusal’ roller gönüllü temsilcilerin, şimdilerde NGO/sivil toplum olarak tekrar adlandırılan, himayesiyle teşvik edildi. Dolayısıyla Britanya, Almanya, Kanada, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde, kalkınma ve araştırmada uzmanlaşan gönüllü temsilcilikler birçok irtibat komitesiyle, örneğin Dünya Kalkınma Eğitimi Merkezi (CWDE, Britanya), Kalkınma Grupları Federal Kurultayı (BUKO, Almanya),v.b. bir araya getirildiler. Kanada Uluslararası Kalkınma Temsilciliği (CIDSE), Toplumsal Katılım Programı (PPP), Avrupa’da ve ABD’de birçok dini kalkınma temsilciliğini koordine eden ajansı kurdu.

Bu durum, o dönemlerde artarak devam ediyordu; resmi ve gönüllü sektör arasında irtibat komiteleri kuruluyordu. Böylece, 1970’lerin sonunda Avrupa’nın üst merci ajansı olarak EEC/NGO İrtibat Komitesi kuruldu. Gerçekte bu çeşitli gelişmeler Dünya Bankası ve IMF sponsorluğundaki SAPs’ın dışavurumu ve güçlendiğinin ifadesiydi. SAPs’ın yürürlüğe konmasıyla, STK’lar ve onların katılımcı yaklaşımları insanların güveninin kazanılmasında oldukça önem kazandı. Aslında, bu yaklaşımla, onlar verimsiz, bürokratik, merkezileşmiş, yozlaşmış olduğu farz edilen devlete karşı bir eleştiri yöneltiyor gibi gözüküyorlardı. Devletin yerel ve bireysel girişimciler yararına sosyal önlemlerden, genel refahtan, kalkınma planlamasından çekilmesinin ajitasyonu için bu STK’lar çok temel kuruluşlardı.

1970’lerin sonundan ve 1980’lerin başından itibaren, finansör ajansları tarafından, gönüllü ajansların (STK’lar), kalkınmanın “yeni özellikler”in evrimi düşünüldüğünde Dünya

Bankası ve IMF'in "hedef kitle"ye ulaşmak için direkt müdahalesine göre avantajının olduğu kabul edilmişti. Onların "temel ihtiyaçlar"ın "insanların katılımı" süreci yoluyla karşılanması ve kalkınmada ortaklık düşünceleri sayesinde; uluslararası STK'lar kendi hükümetleri, özel bireyler, çokuluslu şirketler, Uluslararası Finansal Kuruluşlar (IFIs), ve bunlarla beraber UNESCO, UNICEF, WHO, FAO gibi BM ajansları tarafından finansal destek alıyorlardı ve bu uluslararası STK'lar yerli/yerel organizasyonlarla birlikte çalışıyorlardı. Hiç görülmemiş çabalar bunları gerçekleştirmek için harcanıyordu. Onların işleri resmi yardım ajansları ve hükümetlerin görülmüş 'başarısızlık'ı kapsamında teşvik ediliyordu. STK'lar "kalkınma programları" açısından, resmi olanlara göre giderek daha yararlı ve istenilen kuruluşlar konumuna geldiler.

STK'lar global kalkınma konularında yeni bir önem kazandılar. STK'lar devletle ve uluslararası organizasyonlarla, politika oluşturma ve değerlendirme, yeni oluşturulan bu politikaları halka benimsetme ve yürürlüğe koyma konularında giderek yakın bir ilişki içersine giriyorlardı. 1980 ve 1990'larda STK'lara / sivil toplum kuruluşlara yapılan batılı ödenekler, bütün dünyada sosyal ödenekler fon kesintileriyle karşılaşırken, büyük ölçüde artmıştı. Küresel Hıristiyanlık Dış Misyonu 1970'de 3 milyar USD alırken, 1980'de 5 milyar USD, 1986'da ise 7,5 milyar USD almıştır. 1981'de USAID 50 gönüllü ajansa görüşmeler yaparak, açlık ve yoksulluğun nedenlerini araştırarak kamusal ve özel kalkınma yardımlarını arttırabilme yolu bulması için 9 milyar USD sağlamıştır. 1980'lerde, Birleşmiş Milletler STK İrtibat Servisi, STK'ların uluslararası bağlayıcı ve koordine edici bir üst merci organı olarak Cenevre'de kuruldu. O zamandan itibaren, birkaç NGO/sivil toplum organizasyonları/gönüllü ajanslar danışman olarak kabul gördüler. Bu organizasyonlar arasında Üçüncü Dünya Ağı, Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük İttifakı, Dünya Kiliseler Birliği, Uluslararası Öğrenci ve Gençlik Hareketi v.b. vardır.

NGO/sivil toplum organizasyonları/gönüllü ajanslar, aynı zamanda resmi kalkınma programlarına Dünya Bankası politikaları vasıtasıyla da oldukça dahildirler. Özel şahıslar, çok uluslu şirketler, IFIs ve emperyalist devletler, bu organizasyonlara büyük ölçüde para yardımı sağlamaktaydılar. SAPs yürürlüğe konmasıyla, 1980'lerin ortalarında Dünya Bankası, bir Dünya Bankası/STK Komitesi (WB/NGO Committee) kurdu. Aynı dönemde IFCA'nın da Dünya Bankası ve uluslararası STK'larla muhtemel ortaklığına ilişkin bir teklif sunuldu. Oxfam-UK, Uluslararası Yardım Hareketi ve diğer örgütler çalışmalarında bu

bağlamda belirgin olarak tutum değiştirmişlerdir. 1980'ler itibariyle Oxfam Amerika dünya genelinde halkların, sosyal adaletin ve barışın teşvik edilmesi taraftarı olacağını belirtmiştir. CARE, Çocukları Koruma ve Doğrudan Uluslararası Yardım gibi örgütler de lobicik ve yandaşlık aracılığıyla kamu politikalarına etki etmeye öncelik verecek şekilde aynı konularla meşgul olmaktadır. Bu ajansların çoğu "katılımcı kalkınma" aracılığıyla yoksullukla mücadele programlarıyla meşgul olmaktadır. Diğer yandan 40 kadar ajans da, Uluslararası Yapısal Uyum Hareketi Forumu'nun (IFAASA) bir parçası halindeydi. IFAASA, IMF ve Dünya Bankası yıllık ortak toplantılarının aracısı haline gelmiştir.

1980'ler ve 1990'larda, STK'lar yeni-sömürgelerde görülmeye değer bir gelişim sağlamıştır. Hükümetlerin ve uluslararası ajansların faaliyetlerine bile eşlik eder olmuşlardır ki birçoğu devletin sosyal hizmet harcamalarından çekilmesi durumundan faydalanmıştır. Bu NGO'ların / sivil toplum örgütlerinin çoğu kalkınma konusunda yeni yaklaşımlar geliştirme iddiasında bulunmuşlardır. Özünde yaptıkları, bu bölgelere yardım sağlıyor ve kalkındırıyor gözükmek suretiyle SAPs'ın etkisini yeni-sömürgelerdeki halklara kaydırmaktı. Yıllar içinde çoğu emperyalist devlet ve yeni-sömürgeci ülke, yeni-liberal düzenin sürdürülebilirliği açısından bu örgütlerin vazgeçilemez olduğu sonucuna varmıştır.

Özetle, STK'ların Afrika'da hızlı bir şekilde yayılması hükümet kaynaklı sosyal yardım programlarının ve bölgesel kalkınma ('yerel düzeyde' kalkınma) taraftarı olan destekçi ülkelerin dış yardım anlayışını yeniden yapılandırma planlarının 1970'lerde çökmesine zemin hazırladı. Bu STK'lar, destekçi ülkelerin sağlamış olduğu yardımların yerel düzeyde fazlaca müdahaleye uğraması sonucu ve yerel düzeyde bir orta sınıfın varlığından dolayı hızla ortaya çıkmışlardır. Girişimcilikle ilgili rollerin birleşmesinin dışında, orta sınıfın zuhur etmesi iş dünyası ve siyaset arasındaki bağı da güçlendirmiştir. STK'lar genellikle iş adamları ve kamu emeklileri tarafından yönlendiriliyordu ve temel olarak yerel otoriteler/hükümetler aracılığıyla faaliyet görüyordu. 1980'lerin sonu itibariye Afrika'da yerel ve yabancı olmak üzere sosyal ve ekonomik kalkınma, kadın ve gençlik sorunları, dini sorunlar, çevre sorunları, sağlık, eğitim ve AIDS konularında faaliyet gösteren binlerce STK bulunmaktaydı. Bu STK'ların ortak özellikleri siyasi kimliklerinin olmayıştıydı. Bu yıllarda az sayıda örgüt baskı grubu rolü üstlenerek insan hakları, cinsel haklar, doğru yönetim ve demokrasi konularında mücadele vermiştir. Bu örgütlerin, çoğu Afrika ülkesinde çok partili siyasal sisteme geçilmesinde etkileri olmuştur.

Tarihte STK'lar ne gibi roller oynamıştır? Toplumsal hoşnutsuzlukları yasal, barışçıl ve zararsız yollara kanalize ederek 'emniyet subabı' vazifesi görmüşlerdir. Daha da ötesinde, çok

türlülükleri ve çok amaçlılıkları göz önüne alındığında sömürülenleri ve ezilenleri sınıflara ve kimliklere ayırma çabasında olduklarına rastlanır; cinsiyet, yaş, azınlık/çoğunluk, etnik kimlik, cinsel tercih gibi. Bu süreçte, ulusal ve uluslararası düzeyde sınıfsal bölünmeleri; üretim araçlarını elinde tutanlarla bunlardan mahrum edilenler arasındaki toplumsal farklılıkları istismar etmekteydiler. Varolan sistemi uygarlaştırabilecekleri inancıyla kitlelere telkinde bulunmaktaydılar ve bunu bazı ilerici çevrelere çekici gelecek şekilde devlet karşıtı bir duruşla haricen yapmaktaydılar.

Böylece Uluslararası Finans Kuruluşları ve uluslararası sermaye devleti ekonomiyi düzene sokma ve serbest piyasa ekonomisini dayatma zahmetinden kurtarıırken, diğer yandan STK'lar kendi kendine yetebilme, toplumsal kalkınma, girişimcilik vb. olguları gündemde tutuyordu. Bu süreç, devleti topluma karşı olan sağlık, eğitim, su, elektrik, sulama, istihdam gibi bütün sosyal sorumluluklarından kurtararak bu sorumlulukları şahıslara ve özel grupların kucağına bırakma sürecidir. Bu sayede, oluşan bu mekanizma imkânlardan mahrum bırakılmış halkın tepkisini biraz olsun nötrleştirmek amacındaydı. Sadece bu değil, STK'lar, halkı yüzleştikleri sorunların sınıfsal ve siyasal kaynaklı olmadığı inancı aşılama suretiyle depolitize etmeye çalışmaktadır. Bu tarz sorunlarla baş etmede politik olmayan stratejilerin olduğunu yansıtmaktadırlar. Bu yolla, reformculuğun en uygun araçlarını kullanarak halkı tepkisellikten uzak tutmanın yollarını aramaktadırlar.

Birçok durumda STK'lar sınıfsal örgütlerinin altını oyarak bireyleri yatıştırmak suretiyle her kesimi içine alan, her türlü eğilime açık olan ve çoğunluğun çıkarını koruyan daha yumuşak örgütlenmelere angaje etmiştir. Bu süreçte ideolojik olarak aslında yeniden üretilmiş olan şey emperyalizm ve sınıfsal hâkimiyetti.

Bu aşamada Dünya Bankası ve diğer çokuluslu ajanslar da programlarını genişletmişlerdir. Soğuk Savaş sonlandırmış olan Orta ve Doğu Avrupa'daki *bürokratik sosyal devlet*lerin çöküşü uluslararası alanda piyasa ekonomisi ideolojisinin zaferi anlamına gelmiştir. Finlandiya Dışişleri Bakanlığı'nın küresel siyasette ve ekonomide yaşanan değişimleri dikkate alan görüşüne göre:

Soğuk Savaş'ın sona ermesi aynı zamanda, kalkınma işbirliklerinin bundan böyle geçmiş dönemlerdeki gibi, güvenlik politikaları iddiaları temelinde meşrulaştırılamayacağı anlamına geliyordu. Çünkü büyük güçler ve müttefiklerinin gelişmekte olan ülkeleri kendi kamplarında tutma veya karşı tarafın kampında yer almasını engellemek maksadıyla ekonomik olarak destekledikleri stratejilerin geçerliği kalmamıştı. Gelişmekte olan ülkeler

bundan böyle siyasi ilgi, pazarlar ve en önemlisi kalkınma fonları elde etme konusunda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ve Bağımsız Devletler Topluluğu'yla da rekabet etmek durumuna gelmiştir (Finlandiya Dışişleri Bakanlığı 1993: 8-9).

Yukarıda da açık olduğu gibi dış yardım rejiminin varlığını sürdürmesi için artık yeni gerekçeler arayışı vardı.

Kalkınma yardımları için yeni gerekçe arayışları kaynağı birçok Afrika ülkesinin 1970'lerin başında karşı karşıya kalınan krizlerde buldu. 1960'lardan beri Afrika'ya akan yardımlara rağmen bu ülkelerdeki sosyo-ekonomik durum bozulmaya meyilliydi. Bu durum dünya çapında lider kuruluşlar olan IMF ve Dünya Bankası'nın desteğiyle 1970'lerin sonlarında oluşturulan ve Afrika ülkelerindeki zayıf ekonomik koşulları yeniden düzenleme aracılığında olan Yapısal Uyum programları (SAPs) bağlamındadır. Bu dönemden itibaren yardımlar hep elverişli koşullara bağlı olarak sağlanacaktır. Soğuk Savaşın sona ermesi, her zaman için refahçılığa ve genel anlamda yardımlara karşı duran yeni sağın birleşmesiyle sonuçlanmıştır.

Destekçi ülkelerdeki yardım bütçeleri 1980'lerde azalmaya başlamıştır. Bu durum destekçi ülkelerin yorgunluğu olarak tanımlanmıştır. Bu dönem İngiltere ve diğer bazı destekçi ülkelerin yardım taahhütlerini azaltmaya başladığı dönemdi. 1987 yılında Dünya Kalkınma ve Çevre konulu Brundtland Raporu'nun yayımlanması ve 1992 yılında Rio' da gerçekleşen konferansın sonuç bildirgesi yardımların devam etmesini desteklemiştir. Diğer yandan Yeni Sağ, yardımlar konusunda piyasa kaynaklarının boşa harcandığı ve yolsuzluklara neden olduğu görüşündeydi. Yardımları 1960'lardan beri, gelişmekte olan ülkeleri kapitalist dünya ekonomisine entegre etme amacıyla olan yeni-sömürgeciliğin bir aracı olarak gören sol görüşler de yardımlara muhalefet etmekteydi (Arnold 1979; Watkins 1994; Mosley 1987).

NEPAD ve Yardım İsteğinin Yeniden Ortaya Çıkışı

Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD) geçmişteki genellikle hiç uygulanmamış olan onlarca girişimden sonra Afrika'nın en son kalkınma girişimidir. "Afrika Kurtuluş Programı için Milenyum Eylem Planı" (MAP) ile "Omega Planı" ve "Afrika ile Yeni Sözleşme"nin bileşiminden ortaya çıkmıştır. NEPAD Japonya, Brüksel ve ABD gibi önde gelen sanayi ülkelerinde halkın anlayacağı bir biçime sokulmuştur. Nijerya'nın Abuja kentinde çok sayıda Afrikalı devlet başkanının bir araya gelmesiyle, Afrika'nın ekonomik

yenilenmesi için bir kıtasal plan olarak kendi girişimi sonucunda ortaya çıkmış olan Afrika Birliği'nin Temmuz 2001'de Lusaka'daki toplantısında onaylanmasının ardından 23 Ekim 2001'de başlatılmıştır. “Şubat 2002’de, küresel seçkinler NEPAD’ı kendisini “ilerici” olarak tanımlayan (ama yeni-liberal Tony Blair’in de dâhil olduğu) ulusal liderlerin Dünya Ekonomik Forumu New York zirvesinden küresel bir Üçüncü Yol için Stockholm’deki toplantıya kadar bir dizi yerde kutladılar. NEPAD’ın yeterince büyük bir yara bandı olacağı umuduyla seçkin gözlerin hepsi dünyanın ‘yara’sına (Blair’in Afrika tanımı) dönüyordu.” (Bond 2002: 9). G8 ülkeleri Temmuz 2002’de Durban’da Afrika Birliği’nin kuruluşunda müzakere edilişinden önce Afrika Eylem Planı’yla NEPAD’ı Kananaskis’te onaylamışlardır.

NEPAD gelişmiş ülkeleri Afrika’nın kalkınma gayretine angaje etmenin yollarını aramıştır. Bu bağlamda, Afrika’nın şeffaflık, sınırlandırılmış hükümet, mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ve demokrasi konularında uluslararası standartları yakalaması gerekmektedir. NEPAD’ın başarıya ulaşması için Afrikalı liderler kıtanın sürdürülebilir büyümeyi güvence altına alabilmesi için yılda en az 64 milyar dolarlık yatırıma ihtiyacı olduğunu tahmin etmektedirler. Bununla birlikte, G-8 ülkeleri sadece 6 milyar dolarlık yardımda bulunma sözü vermişlerdir. Monterrey Uluslararası Kalkınma İçin Finans Konferansı’nda, Afrikalı liderler kıtanın kalkınması için gereken yardımın durumundan şikâyet etmişlerdir. NEPAD’ın bağış yapan ülkelerle alıcı konumdaki ülkeler arasında hâlihazırda kalkınma yardımı konusunda var olan gerilim ortamında kabul edildiği açıktır.

Gerçek şu ki NEPAD, “kalkınma yardımları”nın gelişmiş ülkeler tarafından muntazaman azaltıldığı bir zamanda kabul edilmiştir. NEPAD’ın düşünce yapısının aşağı yukarı arkasında yatan Uluslararası Finans Kuruluşları’nın (IFIs) mantığıydı. NEPAD, Afrika’nın bütün sorunlarının kabahatini ve sorumluluğunu yine Afrika’nın kendisinde yüklemiştir. Sömürgeciliğin, Soğuk Savaş’ın ve uluslararası ekonomik sistemin işleyişini Afrika’nın mevcut sorunlarında rol oynadığı düşüncesine sahte bir bağlılık göstermiş ise de, esas sorumlunun Afrika’daki yolsuzluk ve kötü iktisadi yönetimler olduğu görüşünü öne çıkartmıştır. Ancak hiçbir şekilde, NEPAD’a cezbedici gözükten büyük devletlerin daha kötü sonuçlar doğurmuş olan yolsuzlukları, kötü yönetimleri ve sömürüleri dile getirilmemiştir. Bretton Woods kurumlarının baskısının doğurmuş olduğu sonuçlar bile hiç ele alınmamıştır.

Anlaşılan o ki NEPAD, Yapısal Uyum Programları’nı (SAPs) suçlu olarak itham etmekten ziyade, sadece onları benimsemekten fazlaca tedirginlik duymaktaydı. Eğer NEPAD Kananaskis’te G-8 tarafından onaylamışsa, bunun nedeni bu ulusları Afrika halklarına yapılmış olan bütün tarihi adaletsizliklerin sorumluluğundan kurtarmış olmasıdır. NEPAD’ı

oluşturanlar Afrika'nın LPA'nın (Lagos Plan for Action) hazırlamasıyla küresel kalkınma stratejilerinin reddettiği faktörünü yok saymıştır. LPA'ya göre "Afrika en az gelişmiş kıta konumundadır. Afrika sömürgecilik, ırkçılık ve apartheiddan doğan göçmen sömürsünün feci sonuçlarına karşı korunmasız bir yapıdadır. Gerçekten de, sömürgecilik döneminde ve geçtiğimiz son 20 yıl içinde Afrika doğrudan sömürülmüştür; bu sömürü Afrika ülkelerinin iktisadi politikalarına ve yönetimlerine nüfuz etme arayışında olan yeni-sömürgeci dış güçler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir." (Organization of African Unity 1980: 5)

1981 tarihi Abuja Antlaşması da SAPs'ın yeni-liberal hikmetini reddetmiştir. Ayrıca, 1989 tarihli SAPs'ın Afrika alternatifi çerçevesine, 1990 Arusha Sözleşmesi'ni ve 1994 Kahire Gündemi'ni de aynı şekilde reddetmiştir.

NEPAD kendisinin halefi olan politikaları ve ABD Kongresi tarafından çıkartılan Afrika Büyüme ve İmkanlar Akdini (AGOA) destekleyeceği sözünü vermişti. NEPAD Denizaşırı Kalkınma Yardımı'nı tenkit eder bir konumda değil, hatta onu temel alan bir anlayıştaydı. Bu sayede, sözde Yoksulluğu Azaltma Stratejisi Programlarını (PSPRs) sorgulamadan SAPs paradigmasının esaslarını kabullenmek durumunda kalmıştır.

Sonuç

Dış yardımlar aslında Afrika'da neye yaramıştır? Bu sorunun cevabı Graham Hancock'un *Yoksulluğun Efendileri* (1989) adlı çalışmasına göre, az gelişmiş ülkelere yapılan bütün yardımlar birer felaket olmuştur. Hancock, BM, Dünya Bankası ve diğer insani yardım kuruluşlarının sağladığı uluslararası yardımların suiistimallerine ve yetersizliklerine ilişkin çarpıcı örnekler sunmuştur. Hancock'a göre uluslararası kurumlar aracılığıyla sağlanan yardımların çoğu aslında ulaşması gereken yerlere ulaşmamıştır, bunun yerine belirli bürokratların servetlerini çoğaltmıştır. Çoğunlukla uluslararası yardımlar, kamu çıkarını fazla gözetmeyen hükümetlerin yerlerini sağlamlaştırmasına katkı sağlamıştır. Yardımlar ulaştırılması gereken yerlere aktarılmaktansa, ekonomik kalkınmaya hiçbir katkısı olmayan projelerle boşa harcanmıştır. Hancock'un çalışmasının bir bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

Yardım sağlayan örgütlerinin yapısının her seviyesine dolgun maaşlarla çare olmaları beklenen az gelişmişliğin gerçeklerinden bihaber yöneticiler yerleştirilmiştir. Bu bürokratlar kendi ülkelerinde örneğin ticaretten elde edebilecekleri kazancın kat kat fazlasının bu mevkilerde elde etmiştir. Tam olarak profesyonellik alanları “yardımseverlik” olduğundan, dolayısıyla ‘satış’, ‘üretim’ veya ‘mühendislik’ gibi çerçevelerde değerlendirilememişlerdir. Yapmış oldukları işin anlaşılması güç jargonuyla bu yoksulluğun efendileri modern çağın egemenleri konumundaydılar. (A.g.e: 32-33)

Buna ek olarak şü hatırlatmada da bulunuştur: “Yoksulluk ve muhtaçlık adıyla meşruluğu sağlanan uluslararası yardımların geçtiğimiz yarım yüzyıldaki fonksiyonu zengin ve ayrıcalıklı insanlardan oluşun güçlü bir sınıf yaratması olmuştur. Aynı zamanda, karanlık çağlardan bu yana yaşanmış en büyük insan hakları ihlallerine göz yummak ve bazı durumlarda da yol açmak olmuştur”. (A.g.e: 192-193)

Klitgaar’ın *Tropik Gangsterler* (1991) adlı kitabı da aynı şekilde IMF ve Dünya Bankası’nın gelişmekte olan ülkelerdeki rolünü, 3-5 yıl kadar ekonomik istikrar yaşamış olan Ekvator Ginesi örneğini kullanarak etüt etmektedir. Yazar daha önce bu kuruluşlarda çalışmış bir kişidir ve kitapta anlattığı da bu kuruluşlardaki bürokratik yetersizlikler ve tembel memuriyet düzenidir. Yazara göre, birçok ülke lideri verilen kredileri lüks tüketimleri için potansiyel olarak görmekteydi. Belirli politikaların değiştirilmesi koşuluna bağlanan yapısal uyum kredilerini elde eden üçüncü dünya ülkeleri liderleri bu hususta kayıtsız şartsız yetkili oluyordu. “Bu kişiler için para hiç bu kadar kolay elde edilebilir olmamıştı: yönetmeleri gereken karmaşık bir proje veya tutmaları gereken zor bir muhasebe olmaksızın mutlu bir şekilde bankanın yolunu tutuyorlardı. Onlar için yapısal uyum, gerçekleşen bir rüya niteliğindeydi.”

Temmuz 2005’teki G-8 toplantısı ve Bob Geldof’un Afrika’nın borçlarını silinmesi için dünya genelindeki Rock konserleri aracılığıyla düzenlediği eylemler, zengin ülkelerin isterlerse yoksul ülkeleri içinde buldukları durumdan kurtarabilecekleri aldanişının hala devam ettiğini gösterdi. Bu bir aldaniştir, çünkü borçlar silinse bile bu geçici bir çözüm olacaktır ve zaman içinde Afrika yeniden borçlanmak durumunda bırakılacaktır. Nitekim, ABD ve İngiltere aşırı borçlanmış 18 ülkenin borçlarının silinmesi konusunda anlaşıldılar. ABD Afrika’ya yardımını iki katına çıkarırken, İngiltere de yeni bir Marshall Planı önerisini getirmiştir. Afrikalılar

özgüvenli ve bağımsız olarak yaşamaya alıştırmak yerine dilencilığe alıştırmıştı. Yardımlar, Afrikalılara en çok ihtiyacı olan şeyi vermez ve yeteneklerini zayıflatır. Bu yardımlar, iş gücü piyasalarını da altüst etmiştir; yardım örgütlerinde ve STK'larda, verdikleri yüksek maaşlardan dolayı, bio-kimya mühendisliği kalifiyesine sahip ama şoförlük yapan birini görmek hiç de şaşırtıcı değildi. Bu kişi bölgeyi dolaşarak gıda dağıtan ve aynı zamanda da yerel çiftçilerin piyasadan silinmesini sağlayan bir yardım kuruluşu çalışanının özel şoförlüğünü yapmış oluyordu. Aynı şekilde yardım amacıyla bağışlanmış eski giysileri dağıtarak da tekstil endüstrisinde çalışan işçileri işlerinden eden bir mekanizma içersinde yer alıyordu.

Yoksulluk, açık farkla Afrika'nın en büyük meselesidir. Temmuz 2005'te Gleneagles'te alınan G8 kararlarıyla, yardım ajansları, kalkınma ajansları, bağış örgütleri ve STK'lar kendilerini yola çıkmış olan sıcak para fırtınasına hazırlamaktadırlar. Bu kuruluşların, özünde yolsuzluğa ve kayıt dışılığa yola açan devasa bürokrasileri yoksullukla mücadele, kalkındırma, cinsiyet dengesi, ticaretin kolaylaştırılması, girişimcilik vb. konularda daha fazla konferans ve atölye çalışması düzenlemeye başlayacaktır. Yapılan tahminlere göre sağlanan yardım miktarının yüzde 70 gibi bir oranı STK'ların araba, maaş, ekipman ve bütün o önemli atölye çalışması ve seminer masraflarına gitmektedir. ActinAid yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik kullanılması gereken her STG1'in yüzde 60'ından danışmanlar ve batılı şirketlerin yararlandığına dikkat çekerek İngiliz hükümetini kızdırmıştır. Dünya Bankası yakın zamanda danışmanların küresel yardım bütçesinden 20 milyar dolar aldığını ve üstelik daha da fazla miktarda paranın yerel uzmanların bulunduğu yerlerde bile dışarıdan gelen uzmanlara verilen işler yüzünden harcandığını kabul etmiştir.

Yardım Afrika'nın kalkınmasına yardım edemez. Afrika'nın ihtiyacı olan şey kolektif özgüven projesinin yeniden canlandırılması ve kıtanın birleşmesi için daha çok çalışılmasıdır. Yardım, her bir türüyle, ülkeler arasındaki rekabet yardım ve dış yatırımcıları kötüleme yönünde olsa da kıtanın daha çok parçalanması yönünde çalışmaktadır. 1960'tan bu yana Sahraaltı Afrika yaklaşık 500 milyar dolarlık yardım almıştır ancak geçmiş birkaç on yılda kıta daha da yoksullaşmıştır. Bugünün kuruyla dolar olarak, yardım girişimi 2. Dünya Savaşı'nı izleyen dört yıl içindeki 100 milyar dolara denk gelmektedir. Bu nedenle Afrika halihazırda beş Marshall Planı kadar yardım almıştır. Bu durumda, sanayileşme ve tarımda devrim yerine Afrika'nın emek, doğal kaynaklar ve hammaddelerini daha çok sömürmeye yönelik çalışan şimdiki kokuşmuş uluslararası yardım sistemi içinde borçların silinmesi, daha fazla yardım ve yeni bir Marshall Planı için çağrıda bulunmak yanlış olacaktır.

Kaynakça

- Anorld, Guy (1979): *Aid in Africa*, Kogan Page Ltd, London.
- Berg, E.L. (Co-ordinator) (1993) *Rethinking Technical Co-operation: Reforms for Capacity Building in Africa*, United Nations Development Programme, New York.
- Bond, Patrick (ed) (2002): *Fanon's Warning: A Civil Society Reader on the New Partnership for Africa's Development*, African World Press, Inc, Trento, New Jersey.
- Chachage, C.S.L. (2000): *Environment, Aid and Politics in Zanzibar*, Dar es Salaam University Press, Dar es Salaam.
- Fanon, Frantz (2001): *The Wretched of the Earth*, Penguin Books, London.
- Finland, Ministry of Foreign Affairs (1993): *Finland's Development Co-operation in the 1990s: Strategic Goals and Means*, FINNIDA, Helsinki.
- Hancock, Graham (1989): *Lords of Poverty: The Power, Prestige, and Corruption of the International Aid Business*, The Atlantic Monthly Press, New York.
- Hertz, Noreena (2001): *The silent Takeover: Global Capitalism and the Death of Democracy*, Arrow Books, London.
- Kalyalya, D. et al (1988): *Aid and Development in Southern Africa: Evaluating a Participatory Learning Process*, Africa World Press Inc, New Jersey.
- Klitgaard, Robert (1991): *Tropical Gangsters*, Tauris, London.
- Kristol, Irving (1975): "The 'New Cold War'", *Wall Street Journal*, July 17, 1975.
- Ministry of Foreign Affairs (1993): *Finland's Development Co-operation in the 1990s: Strategic Goals and Means*, FINNIDA, Helsinki.
- Mosley, P (1987): *Overseas Aid: Its Defense and Reform*, Wheatsheaf Books Ltd, Sussex.
- Nyerere, J.K. (1969): *Freedom and Unity/Uhuru na Umoja*, Oxford University Press, Dar es Salaam.
- Organization of African Unity (1980): *Lagos Plan of Action*, Addis Ababa.
- Pieterse, Jan Nederveen (1997): "Equity and Growth Revisited: A Supply-Side Approach to Dedevelopment", *European Journal For Development Research*, No 4.
- Rugumamu, S.M. (1997): *Lethal Aid: The Illusion of Socialism and Self Reliance in Tanzania*, African World Press, Trenton.
- Spybey, Tony (1992): *Social Change, Development and Dependency*, Polity Press, Worcester.
- Tomasevski, Katarina (1989): *Development Aid and Human Rights*, Pinter Publishers, London.
- Watkins, Kevin (1994): "Aid Under threat", *Review of African Political Economy*, No 66.
- Zezeza, P.T. (1997): *Manufacturing African Studies and Crises*, CODESRIA, Dakar